

***

До 100-річчя Варшавського договору між Польщею та УНР

DOI: <https://doi.org/10.15407/uhj2020.02.004>
УДК: 94(477)«1917–1921»

Владислав Верстюк
доктор історичних наук, професор,
завідувач відділу історії Української революції 1917–1921 рр.,
Інститут історії України НАН України
(Київ, Україна), vverst@ukr.net
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6023-0471>

Союз Пілсудського – Петлюри в історії боротьби за українську державність

Анотація. Аналізується перебіг українсько-польських відносин часів Української революції 1917–1921 рр., перехід від фази збройного протистояння до налагодження союзницької взаємодії, спрямованої на відсіч спільному ворогові – російському більшовизму. **Методика дослідження** спирається на загальні наукові методи аналізу, історизму, порівняння, деталізації та узагальнення. Також застосовано компаративний і структурний методи. Події 1919–1920 рр. розглядаються у широкому міжнародному контексті становлення Версальської політичної системи, геополітичного переформатування Центрально-Східної Європи. **Наукова новизна.** На основі української та польської історіографії, через уведення до наукового обігу низки нових архівних матеріалів фокусується увага на процесі становлення українсько-польських дипломатичних відносин, дипломатичній місії на чолі з А.Лівицьким, її прибутті до Варшави у жовтні 1919 р., дискусіях із польськими політиками з приводу визначення майбутнього міждержавного кордону. Чинниками, що справляли вагомий вплив на переговорний процес, стали поразки військ УНР, перехід Української галицької армії на бік генерала А.Денікіна, жорсткі вимоги Варшави щодо включення до складу II Речіпосполитої Східної Галичини й Західної Волині, вимушене визнання українською стороною територіальних втрат, їх фіксація в декларації від 2 грудня 1919 р., реакція вітчизняних політиків на поступки уряду УНР, роль Ю.Пілсудського й С.Петлюри в підготовці договору, завершення переговорного процесу, підписання політичної та військової конвенції і похід об'єднаних сил на Київ. Детально розкривається непростий, сповнений компромісів процес пошуку шляхів до порозуміння, що зрештою призвело до єдності у протистоянні спільному ворогові. У **висновках** констатується, що Варшавський договір залишається дискусійною подією. Оцінки його позбавлені однозначності та спрощеного негативізму. Наголошується, що хоч тодішній союз і був нерівнозначним, проте дозволив продовжити боротьбу за українську незалежність до кінця 1921 р., а сьогодні є історичним плацдармом для формування позитивної візії українсько-польських стосунків.

Ключові слова: Варшавський договір, Пілсудський, Петлюра, дипломатична місія УНР, II Річпосполита, Паризька мирна конференція.

В історії зовнішньої політики Української Народної Республіки є два великих міжнародних договори, які радикально вплинули на хід розвитку Української революції 1917–1921 рр. Один – Брестський (Берестейський) – був тісно пов'язаний із початковими етапами революції та проголошенням незалежності УНР,

другий – Варшавський – продиктований відчайдушним прагненням продовжити боротьбу за національну державність на спаді революції. Обидва документа підписувалися в екстремальних умовах і не дали очікуваних результатів. Чи не тому до цього часу вони становлять предмет наукових дискусій, що не мають однозначних оцінок. Столітній ювілей Варшавського договору нагадає про цю важливу подію та дає нагоду ще раз повернутися до теми, нагадати головні спонукальні чинники, які привели обидві сторони до необхідності сісти за стіл переговорів, деталі, котрі супроводжували процес перемовин, ще раз уважно й об'єктивно проаналізувати текст документа, показати його безпосередні наслідки, а також дати цій важливій в українсько-польських відносинах події оцінку зі столітньої перспективи.

І останнє вступне зауваження. Варшавський договір варто розглядати не як одномоментну подію, прив'язану до 22 квітня 1920 р., а у ширшому контексті складного налагодження стосунків між двома державами, котрі виникли на фінальному етапі Першої світової війни. Аналізуючи двосторонні українсько-польські стосунки, важливо розуміти, в яких екстраординарних умовах вони розвивалися. Завершилося виснажливе воєнне протистояння, Європа перебувала у стані державно-політичної трансформації, формування нової Версальської системи. Особливо складною виявилася ситуація у Центрально-Східному регіоні континенту, де по закінченні Великої війни вибухнула революція, суть якої полягала в одночасному падінні імперій¹ та постанні на їх місці національних держав, що вели відчайдушну боротьбу за власні кордони, як збройну, так і дипломатичну, шукаючи прихильності Найвищої ради Паризької мирної конференції, котра конструювала й освячувала новий порядок. Водночас величезним викликом для світу стало захоплення влади в Росії більшовиками, готовими занурити Європу в нову війну, але вже під гаслами «світової революції», і зайнятими активними пошуками спільників серед лівих сил інших країн. Динаміка міжнародного життя була шаленою. У цих умовах зовнішньополітичні чинники набували визначального значення, їх тиск змушував український уряд іти на непопулярні кроки у внутрішній політиці, диктував «modus vivendi» в новій Європі, що лише народжувалася. Тому в оцінці тих чи інших кроків, які вели до підписання Варшавського договору або визначили його результати й наслідки, необхідно тісно кореспондуватися з широким тогочасним міжнародним контекстом.

Одразу ж зауважу, що маю на меті спиратися прямо чи опосередковано на достатньо вагомий доробок колег, як українських, так і польських, котрі ввели до наукового обігу велику кількість різноманітного фактичного матеріалу, фахово його проаналізували, хоч, як було сказано вище, дійшли висновків, які не завжди збігаються².

¹ Корнат М. Сім років: Геополітична революція в Центрально-Східній Європі (1914–1921 рр.) // Революція, державність, нація: Україна на шляху самоствердження (1917–1921 рр.): Мат. міжнар. наук. конф. (м. Київ, 1–2 червня 2017 р.). – К.; Чернігів, 2017. – С.71.

² Гетьманчук М.П. Українське питання в радянсько-польських відносинах 1920–1939 рр. – Л., 1998; Гудь Б., Голубко В. Нелегка дорога до порозуміння: До питання генези українсько-польського військово-політичного співробітництва 1917–1921 рр. – Л., 1997; Дацків І.Б. Дипломатія українських державних утворень у захисті національних інтересів: 1917–1923 рр. – Тернопіль, 2009; Зашикільняк Л., Крикун М. Історія Польщі: Від найдавніших часів до наших днів. – Л., 2002; Зарецька Т. Юзеф Пiлсудський і Україна. – К., 2007; Красівський О. Східна Галичина і Польща в 1918–1923 рр.: проблеми взаємовідносин. – К., 1998. Див. також: Литвин М. Українсько-польська війна 1918–1919 рр. – Л., 1998; Литвин С. Суд історії: Симон Петлюра і петлюріана. – К., 2004; Лисевич І. У відблиску польських багнетів: Життя Києва під час перебування в ньому польських військ (травень – червень 1920 р.). – К., 2002; Матвієнко В.М. Українська дипломатія 1917–1921 років: на теренах постімперської Росії. – К., 2002; Нариси історії Української революції 1917–1921 рр.: У 2 кн. – Кн.2. – К., 2012; Польща та Україна в боротьбі за незалежність 1918–1920 / За ред. Т.Кшонстека, пер. із пол. – Варшава, 2010; Прушинський М. Драма Пiлсудського: Війна 1920 / Пер. із пол. – К., 1997; Революція, державність, нація: Україна на шляху самоствердження (1917–1921 рр.). – К.;

Додам, що детальний аналіз цієї літератури свого часу здійснив С.Віднянський³.

***

Перша світова війна та революція в Росії відкрили перед українцями шлях до здобуття державності. До кінця 1917 р. стратегія українського руху визначалася гаслом національно-територіальної автономії у складі демократичної федеративної Російської Республіки. Але після падіння Тимчасового уряду й захоплення влади в Петрограді більшовиками, після розгону ними Всеросійських установчих зборів та оголошення війни Україні стало зрозумілим, що стратегія автономії втратила будь-які шанси на реалізацію. Тому у січні 1918 р. Центральна Рада проголосила Українську Народну Республіку незалежною державою. Важливим атрибутом самостійності мало стати міжнародне визнання. Окрім того критично необхідною була зовнішня підтримка збройною силою в боротьбі як із білою, так і червоною Росією. Таку допомогу УНР надали країни Четверного союзу. Якби вони виграли в Першій світовій війні, українська державність із великою долею вірогідності могла б закоренитися. Однак цього не сталося. Перемогу здобула Антанта, а за Україною закріпилося тавро спільниці Центральних держав, що принесло їй чимало додаткових випробувань уже в найближчому майбутньому.

Скориставшись поразкою Четверного союзу у світовій війні радянська Росія денонсувала Брестський мирний договір і практично відразу розпочала неоголошену війну проти України. 28 листопада 1918 р. у Суджі на території Росії більшовики створили так званий Тимчасовий робітничо-селянський уряд України, котрий видав декрет про створення реввійськради групи військ Курського напрямку (саме таку назву з тактичних міркувань дістало російське військове угруповання, сформоване спеціально для наступу на Україну). На початку січня 1919 р. червоні захопили Харків. 16 січня уряд УНР змушений був оголосити про стан війни з більшовицькою Росією, чії сили вели активний наступ на Катеринослав, Полтаву, Київ⁴. 17 лютого Директорія УНР звернулася до держав Антанти та США з декларацією про допомогу в боротьбі з більшовиками, а згодом надіслала повноважну делегацію на Паризьку мирну конференцію.

Як показали контакти представників УНР із командуванням французького експедиційного корпусу в Одесі на початку 1919 р., а головню робота Паризької мирної конференції, переможці не хотіли бачити на повоєнній карті Європи Україну як незалежну державу. Вони перебували в полоні формули про «триєдину» (великороси, малороси, білоруси) російську націю й робили ставку на небільшовицьку Росію. 25 травня 1919 р. Антанта визнала уряд адмірала О.Колчака єдиним представником інтересів Росії. Їх цілком задовольняла ідея федералізації колишньої імперії, в якій українці отримали б певну автономію. Українське питання мало розглядатися суто в рамках загальноросійських проблем⁵.

Чернівці, 2017; *Серійчук В.* Симон Петлюра. – К., 2004; *Солдатенко В.* Винниченко і Петлюра: політичні портрети революційної доби. – К., 2007; *Bruski J.J.* Petlurowcy: Centrum Państwowe Ukrainńskiej Republiki Ludowej na wychoźstwie (1919–1924). – Kraków, 2000; *Nowak A.* Polska i trzy Rosje: Studium polityki wschodniej Józefa Piłsudskiego (do kwietnia 1920 r.). – Warszawa, 2001; *Pisuliński J.* Nie tylko Petlura: Kwestia ukraińska w polskiej polityce zagranicznej w latach 1918–1923. – Wrocław, 2004; *Polska i Ukraina: Sojusz 1920 roku i jego następstwa / Red. nauk. Z.Karpus, W.Rezmer, E.Wiszka.* – Toruń, 1997; *Suleja W.* Józef Piłsudski. – Wrocław; Warszawa; Kraków, 1995 та ін.

³ *Віднянський С.* Варшавський договір 1920 року в оцінці сучасної української історіографії // Україна дипломатична: Наук. щоріч. – Вип.18. – К., 2017. – С.91–100.

⁴ Нариси історії Української революції 1917–1921 рр.: У 2 кн. – Кн.2. – С.22.

⁵ *Юрченко О.* Українсько-російські стосунки після 1917 року в правовому аспекті. – Мюнхен, 1971. – С.258–259. Слушну думку з цього приводу висловив польський історик М.Корнат: «Західні держави не мали розуміння того, що робити із територіями, розташованими між “етнографічною Польщею” та “корінною Росією”, тобто

Єдиною країною, котра бачила сенс в Українській державі як буфері та союзниці в боротьбі з Росією (і комуністичною, і білою), була новопроголошена Польща (II Річпосполита). Але насамперед належало вирішити проблему кордонів і лише потім домовлятися про антибільшовицький союз. Ця проблема не мала простого розв'язку, адже існувало широке українсько-польське пограниччя, на якому обидва народи пустили глибоке коріння. Польська історична пам'ять будувалася на рефлексіях про давню Річ Посполиту та роль поляків в «окультуренні» її «кресів». Праві політичні сили, передусім націонал-демократи на чолі з Р.Дмовським, вимагали відновлення держави в кордонах 1772 р. Східна політика Польської соціалістичної партії, зокрема Ю.Пiлсудського, була поміркованішою, базованою на ідеях послаблення Росії шляхом утворення на її західних рубежах низки національних держав, пов'язаних із Варшавою федерацією. Утім і для Ю.Пiлсудського належність до Польщі Східної Галичини, як і Віленського краю, де він народився, не підлягала сумніву. Брестський мирний договір, за яким до УНР відійшли Холмщина й Підляшшя, породив першу лінію напруги в українсько-польських стосунках. Поляки вплинули на уряд Австро-Угорщини, щоб таємний додаток до цього документа про створення на території Східної Галичини окремого коронного краю не було реалізовано. Із листопада 1918 р., від моменту проголошення Західноукраїнської Народної Республіки, розпочалася збройна боротьба за східну частину Галичини. Вона вилилась у масштабну польсько-українську війну, що тривала до літа 1919 р. і в яку формально була втягнута УНР після проголошення злуки із ЗУНР. Окрім того, польська й уенерівська армії зішлись у протистоянні на території Західної Волині. Уже наприкінці листопада 1918 р. поляки захопили Холмщину та вступили до Володимира-Волинського. Як показала історія 1919-го року, УНР довелося вести боротьбу на трьох фронтах: більшовицькому, денікінському, польському. Це виявилось непосильним тягарем.

Упродовж 1919 р. Директорія, а передусім С.Петлюра, намагалися встановити контакти з польською стороною та укласти принаймні перемир'я. Особливістю ситуації було й те, що ані Польща, ані УНР не оголошували одна одній війни. Ба більше, в УНР на початку 1919 р. діяло польське дипломатичне представництво на чолі з Б.Кутиловським і військова місія генерала Г.Остаповича⁶. Ця обставина спрощувала нав'язання контактів.

Відновлення польської державності, поставлене на порядок денний світовою війною, залежало від багатьох чинників. Нову Польщу довелося формувати з трьох різних частин, які понад століття перебували у складі інших держав (Австро-Угорщини, Німеччини, Росії), у зв'язку з цим виникла напруга не лише у Східній Галичині та Волині, але й на польсько-німецькому, польсько-чеському, польсько-білоруському, польсько-литовському порубіжжі. Попри це становлення польської державності відбувалося в незрівнянно сприятливіших умовах, ніж української. Антанта жодним чином не ставила під сумнів відновлення Польщі як держави, однак не мала чіткого бачення її майбутніх кордонів, схилилася до етнічного принципу їх визначення:

українськими, білоруськими та литовськими землями, на яких проживало близько п'яти мільйонів поляків. З позиції Лондона та Парижа Росія мала стати національною державною, некомуністичною, можливо демократичною, і яка надасть українському народові культурну автономію. Проте, справа в тому, що такої Росії не існувало. На руїнах царської імперії більшовики створили нову та експансивну імперію, озброєну цілєю визволення пригноблених класів» (див.: *Корнат М.* Сім років: Геополітична революція в Центрально-Східній Європі (1914–1921 рр.). – С.73–74).

⁶ *Wyszczelski L.* Wojna o kresy wschodnie: 1918–1921. – Warszawa, 2011. – S.61.

«Розуміння “етнографічної” Польщі було двояким. Перше з них – французьке – допровало до визнання того, що Польща має право на суттєвий територіальний приріст за рахунок Німеччини, і, перш за все, на власне узбережжя Балтики. Однак існувала друга візія польської держави – без більшого територіального розширення на заході й півночі, без Верхньої Силезії та Померанії і, перш за все, без Гданська. У двох цих концепціях східний кордон Царства Польського, визначений на Віденському конгресі, мав бути *mutatis mutandis* східного кордону нової Польщі»⁷.

Натомість поляки хотіли більшого: відновлення Польщі у старих кордонах Речі Посполитої станом на XVIII ст. Це породжувало порубіжні конфлікти.

На українські, білоруські та литовські землі зазіхали й російські більшовики. Скориставшись виведенням німецьких військ із Литви вони розгорнули наступ, попередньо створивши Тимчасовий революційний робітничо-селянський уряд Литви на чолі з В.Міцкявічюсом-Капсукасом⁸, котрий опублікував маніфест про перехід влади до рад та створення Литовської Соціалістичної Радянської Республіки. Фактично відразу, 22 грудня 1918 р., більшовицька Росія визнала це утворення, а російська Червона армія взяла під контроль значну частину Литви включно з Вільном, куди у січні 1919 р. переїхав уряд В.Міцкявічюса-Капсукаса. Сценарій, за яким більшовики діяли в Україні, Естонії та Латвії, було успішно застосовано й у Білорусії⁹. Таким чином, більшовики з'явилися на території, яку поляки вважали своєю. У лютому 1919 р. розпочалася радянсько-польська війна. У квітні польські війська оволоділи Віленським краєм і частиною Західної Білорусії, а також просунулися на Волинь та взяли Луцьк. У травні ситуація виглядала так: у Луцьку були польські війська, у Рівному – більшовицькі, а між ними у вузькому коридорі завширшки 50 км у районі Дубно – Броди опинилась Армія УНР. Вона перебувала у кризовому стані, тому українська сторона запропонувала польській почати переговори про перемир'я на волинському фронті та спільні дії супроти більшовиків. Поляки теж були зацікавлені в пошуку шляхів примирення з українцями, але на власних умовах. Головною вимогою Польща виставляла своє право на володіння територією Східної Галичини. Звичайно, що українці, для яких цей край був «національним П'ємонт», міцно трималися думки про належність його, а також Підляшшя та Холмщини до Української держави. Цю тезу вони відстоювали на переговорах у Бресті 1918 р. перед країнами Четверного союзу. Наступного року це питання було порушене перед Паризькою мирною конференцією. Союзники, як було вже сказано вище, не мали чітких планів вирішення цієї проблеми. Антантівські місії генералів Бартеlemi¹⁰ та Боти¹¹, спрямовані до Східної Галичини, успіхом не увінчались.

Погіршення воєнно-стратегічної ситуація змушувала українців іти на прямі переговори з поляками. Причому останні, отримавши у своє розпорядження свіжі сили

⁷ Корнат М. Сім років: Геополітична революція в Центрально-Східній Європі (1914–1921 рр.). – С.73.

⁸ Великая Октябрьская социалистическая революция. Изд. 3-е. – Москва, 1987. – С.302.

⁹ Про справжню суть цього сценарію можна довідатися з телеграми В.Леніна червоному головнокомандувачеві І.Вацетісу від 29 листопада 1918 р.: «З просування наших військ на захід і на Україну створюються обласні тимчасові радянські уряди, покликані зміцнити ради на місцях. Ця обставина має ту хорошу сторону, що позбавляє змоги шовіністів України, Литви, Латвії, Естляндії розглядати рух наших частин як окупацію і створює сприятливу атмосферу для дальшого просування наших військ. Без цієї обставини наші війська були б поставлені в окупованих областях у нестерпне становище і населення не зустрічало б їх як визволителів» (див.: *Ленин В.И. Полное собрание сочинений*. – Т.37. – Москва, 1981. – С.224). Безумовно всі ці радянські «уряди» були маріонетковими та несамостійними, вони підпорядковувалися Москві, слухняно виконуючи вказівки. Саме за такою вказівкою в лютому 1919 р. відбулося об'єднання Литви й Білорусії в Литовсько-Білоруську Соціалістичну Радянську Республіку.

¹⁰ Енциклопедія історії України. – Т.1. – К., 2003. – С.196.

¹¹ Там само. – С.358.

генерала Ю.Галлера та успішно використавши їх проти Української галицької армії, розширили територіальні претензії до лінії Збруча. Ставало зрозумілим, що поступок з українського боку не уникнути, та допоки УГА зберігала боєздатність не зникала й надія, що ЗУНР утримається на Східній Галичині. Провал Чортківської операції остаточно розсіяв ці сподівання та спричинив додатковий тиск із польської сторони.

25 червня 1919 р. Найвища рада Паризької мирної конференції, зважаючи на більшовицьку загрозу, дозволила Польщі тимчасово окупувати територію Східної Галичини по р. Збруч із наданням цьому краю статусу автономії. Трьома днями пізніше вона дала згоду на використання армії генерала Ю.Галлера на галицько-волинському фронті для боротьби з більшовиками. Ухвалене в Парижі рішення стало вагомим аргументом на користь польської сторони. Починаючи з травня 1919 р. поляки й українці кілька разів сідали за переговори різного рівня щодо умов тимчасового перемир'я, зондування можливих варіантів узгодження міждержавних взаємин. Ішлося головню про лінію кордону. Утім саме це питання завжди ставало каменем спотикання. Обидві сторони були готові до спільних дій проти більшовиків, але не знаходили порозуміння у справі Східної Галичини та Волині. Так сталося й з черговою українською дипломатичною місією на чолі з П.Пилипчуком, яка прибула до Варшави 13 серпня.

Це був час, коли об'єднані українські армії розпочали вдалий наступ проти більшовиків і до кінця серпня 1919 р. оволоділи Правобережною Україною та підійшли до Києва, що було на руку й полякам, адже створювало для них сприятливі умови на литовсько-білоруському фронті.

1 вересня 1919 р. у Варшаві після довгих перемовин та консультацій угоду про перемир'я на галицько-волинському фронті було підписано. Документ визначав демаркаційну лінію по р. Збруч і далі від Жванчика між Славутою та Шепетівкою до Сарн – Лунинець. Бойові дії припинялися (фактично вони не велися з червня) на місяць із правом продовження цього терміну. Питання спільних дій проти більшовиків вирішене не було, але створювалася спеціальна комісія для його обговорення. Також передбачався обмін зв'язковими офіцерами між штабами армій, і вже 7 вересня до Кам'янця-Подільського прибув представник польського командування капітан В.Чарноцький¹². Однак ця угода не змогла зрушити з місця проблему кордону. П.Пилипчука після повернення до Кам'янця-Подільського ледь не заарештували, оскільки в польській пресі з'явилося його інтерв'ю, де український дипломат необережно висловився про незацікавленість уряду УНР у Східній Галичині. Причому сам П.Пилипчук виправдовувався тим, що його слова було перекручено та хибно інтерпретовано.

Улітку 1919 р. активізувалася ще одна військово-політична сила, що дедалі ускладнювало ситуацію в Україні. Збройні сили Півдня Росії під командуванням генерала А.Денікіна розгорнули потужний наступ у напрямку на Москву, при цьому захопивши своїм лівим флангом спочатку Донбас, а потім і Лівобережну Україну. 30 серпня денікінці ввійшли до Києва, який за кілька годин до цього взяли під контроль українські підрозділи. Досягти домовленості з білогвардійцями про спільну боротьбу проти більшовиків проводу УНР не вдалося. Натомість виник ще один російсько-український конфлікт – тепер уже з білими. Після оволодіння Києвом А.Денікін повів наступ на українську армію. Для цього було виділено групу військ загальною чисельністю понад 20 тис. багнетів. 24 вересня уряд УНР оголосив стан війни з «білою Росією». Це знову актуалізувало необхідність залагодження відносин із Польщею¹³.

¹² Нариси історій Української революції 1917–1921 рр. – Т.2. – С.69–70.

¹³ Ю.Пiлсудський розумів, яку потенційну небезпеку для Польщі може мати перемога над більшовиками А.Денікіна, адже головним його ідеологічним гаслом була «єдина й неподільна Росія». Тому у час вирішальних

В українців була ще одна важлива й неприємна причина для пошуку порозуміння з поляками. Дипломатична місія УНР у Парижі не змогла добитися бажаного позитивного результату. Одна з причин крилася у квотному партійному принципі формування місії, невмінні її очільника Г.Сидоренка організувати ефективну роботу, а також у різних завданнях, що їх ставили перед собою наддніпрянці та галичани. Як згадував І.Мазепа:

«Справді, паризька делегація, до якої були приділені наші найкращі дипломатичні сили, для якої уряд не жалів ніяких коштів, так скандально скраховала. “Україна не є центр організованості і ладу... Україна – нова Мексика!” – до таких висновків привела діяльність нашої паризької делегації навіть прихильників української справи в Парижі. Це був тяжкий удар для нашої справи [...] Ось за таких умов в нашому уряді чим далі все більше почала зміцнюватися думка про те, що треба розпочати нову дипломатичну акцію за кордоном, але не там, у Парижі, де ми в той час своїми слабкими силами не могли досягнути ніяких позитивних наслідків, а в новому, сусідньому для нас центрі – Варшаві»¹⁴.

Підписання перемир'я 1 вересня 1919 р. створювало сприятливі умови для українсько-польського зближення. 26 вересня в Кам'янці-Подільському на спільному засіданні Директорії було видано директиви новій дипломатичній місії, що мала відбутися до Варшави. Їй надали високого державного статусу, призначивши очільником міністра закордонних справ А.Лівицького. Відповідно до отриманих повноважень місія й цього разу повинна була дотримуватися лінії невизначеності долі Східної Галичини, державна належність якої залежала від рішення Паризької мирної конференції. Українські дипломати мали домагатися, щоб кордони між Польщею та Україною не встановлювалися до звільнення всієї України, а головно укласти військовий договір, за яким польські війська прикривали б ліве крило Армії УНР. У найтяжчій ситуації дипломатична місія могла поступитися Холмщиною й Підляшшям, і то умовно, до скликання українського парламенту, який остаточно мав вирішити цю справу¹⁵. Місія надсилалася до Варшави в порозумінні з Є.Петрушевичем, а до її складу входили і представники ЗУНР (С.Витвицький, А.Горбачевський, М.Новаковський)¹⁶.

8 жовтня 1919 р. українські дипломати прибули до Варшави, але офіційне відкриття переговорів відклалося майже на три тижні. Затримка з початком роботи мала свої причини. «Начальник» Польської держави Ю.Пілсудський, прем'єр І.Падеревський у той час перебували у Вільні на відкритті університету, і при цьому у Варшаві знаходилася денікінська місія¹⁷. Представники Антанти побоювалися, що успішні контакти петлюрівців із поляками зашкодять порозумінню останніх із

боїв між червоними та білими польська армія практично не вела активних дій. Пізніше А.Денікін навіть звинувачував Ю.Пілсудського в нібито підіграванні червоним: «Війська Київської області перебували у загроженому становищі, дивізія за дивізією радянських військ перекидалися з польського на наш фронт, а поляки не рухалися з місця» (див.: Деникин А.И. Очерки русской смуты. – Т.5: Вооружённые силы Юга России. – Москва, 2003. – С.576).

¹⁴ Мазепа І. Україна в огні і бурі революції 1917–1921. – К., 2003. – С.286.

¹⁵ Там само. – С.286–287.

¹⁶ Директорія, Рада Народних Міністрів Української Народної Республіки: Листопад 1918 – листопад 1920 рр.: Документи і матеріали: У 2 т., 3 ч. – Т.1. – К., 2006. – С.523.

¹⁷ Білогвардійці на той час потрапили у складне становище під Києвом, де на них активно тиснули 12-та й 14-та армії більшовиків. Тому денікінці прагнули досягти перемир'я з поляками, використати їх для забезпечення свого лівого флангу, а також з польською допомогою нейтралізувати українські війська.

денiкiнцями. Не було також остаточного рiшення Найвищої ради Паризької мирної конференцiї щодо автономiї Галичини¹⁸. Обидвi сторони плекали надiї, що воно буде вирiшене саме на їхню користь.

Уже першi днi перебування у Варшавi члени української делегацiї використали для збору iнформацiї та нав'язання неофiцiйних контактiв iз польськими дипломатами й полiтиками. Л.Михайлiв як тимчасовий виконувач обов'язкiв голови мiсiї 9 жовтня 1919 р. побував у мiнiстерствi закордонних справ, де мав попереднi розмови з референтом з українських справ М.Шумляковським, директором департаменту схiдних справ Р.Кноллем та тимчасово виконуючим обов'язки мiнiстра закордонних справ З.Окенським. У ходi розмов з'ясувалося, що офiцiйнi переговори можуть розпочатися лише пiсля повернення до Варшави керiвництва держави. Р.Кнолль, виходячи з обставин невизнання iншими краiнами УНР, запропонував мiсiї скласти перед польським урядом полiтичну декларацiю, на пiдставi якої далi формуватимуться двостороннi вiдносини. Важливою була його теза про те, що «Польща, яка у своїй зовнiшнiй полiтицi керується вказiвками держав Антанти, не може йти всупереч iз намірами цих держав, отже для Польщi визнання України самостiйною суверенною державою є питанням, зв'язаним iз настроями й намірами Антанти»¹⁹. 14 жовтня Л.Михайлiв мав зустрiч зi В.Скшинським, який частково повторив сказане Р.Кноллем («воля Польщi зв'язана волею Антанти») та що визнання України Польщею залежатиме вiд ставлення союзникiв. У справi вiйськової допомоги великих перспектив теж не проглядалося, адже Польща не мала значних запасiв зброї. В.Скшинський обiцяв, що польський уряд не чинитиме перешкод галичанам, якi побажають приєднатися до Армiї УНР.

Зiбрана членами дипломатичної мiсiї iнформацiя назагал не була оптимiстичною. Визнання самостiйностi України й iдея союзницьких вiдносин iз нею пiдтримувалися лише у середовищi Польської соцiалiстичної партiї, тодi як лiберали сумнiвалися в доцiльностi таких крокiв, а нацiонал-демократи та консерватори були проти й вели агiтацiю за примирення з А.Денiкiним коштом України²⁰. За таких обставин 28 жовтня 1919 р. вiдбулося офiцiйне вiдкриття переговорiв. Перше засiдання обмежалося лише взаємними привiтаннями та виголошенням українцями декларацiї, яку вiд них вимагала польська сторона. Документ було гiрнтовано на пiдставi повноважень i принципiв, виданих делегацiї в Кам'янцi-Подiльському. Наголошувалося, що УНР спирається на етнографiчний принцип у розбудовi державностi. Декларацiя ставила питання про необхіднiсть визнання Польщею самостiйностi України, а також про спiвпрацю в боротьбi зi спiльним ворогом – бiльшовизмом. Отже жодним чином не йшлося про територiальнi поступки.

Однак польська сторона сподiвалася iншого, вона не хотiла приймати таку декларацiю. Тому 30 жовтня 1919 р. зажадала, щоб українські дипломати надали гарантiї дружнього ставлення України до Польщi, i найважлившою з них було визнання Схiдної Галичини польською територiєю. Категоричнiсть вимог Варшави спричинила вiдкликання декларацiї. Українським представникам потрiбен був час для прийняття кардинального рiшення. У переговорах настала пауза.

30 жовтня 1919 р. А.Лiвицького прийняв Ю.Пiлсудський. У справi визнання самостiйностi України вiн виявляв якнайбiльшу прихильнiсть i свою готовнiсть її

¹⁸ *Pisuliński J.* Nie tylko Petlura... – S.171.

¹⁹ *Доценко О.* Лiтопис Української революцiї: Матерiали i документи до iсторiї Української революцiї. – Т.2, кн.5. – Л., 1923. – С.21–22.

²⁰ Архiв Української Народної Республiки: Мiнiстерство закордонних справ: Дипломатичнi документи вiд Версальського до Ризького мирних договорiв (1919–1921) / Упор. В.Кавунник. – К., 2016. – С.555.

підтримувати, зазначивши, однак, що має водночас зважати на настрої польського суспільства, яке цю ідею не схвалювало. Питання кордонів, за його переконанням, треба було б залагодити у загальних рисах, щоб воно не стало фатальним у польсько-українських переговорах²¹.

На початку останнього місяця осені 1919 р. УНР зазнала ще одного потрясіння. 6 листопада командування УГА підписало перемир'я з представниками денікінців, фактично галицька армія перейшла на бік російських білогвардійців, що ліквідувало єдиний український фронт. Ця подія поставила УНР в безвихідь. Допоки військо зберігало боєздатність, дипломати мали серйозний аргумент у переговорах, але тепер компроміс із Польщею ставав безальтернативним. 1 грудня до дипломатичної місії у Варшаві прибули кур'єри від уряду УНР. У листі прем'єр-міністра І.Мазепи йшлося, що армії необхідні рушниці, набої та гроші, які вона може отримати тільки через Польщу. Польська сторона була добре поінформованою про цю ситуацію й методично збільшувала тиск на українських дипломатів. Поляки наполягали на швидкому проведенні переговорів, зрозуміло, із позитивним для себе результатом, а саме в пункті 1 декларації мало бути чітко зазначено, що кордон між Польщею та Україною проходить по р. Збруч, інакше погрожували не продовжувати стан перемир'я. Це ставило українську делегацію перед необхідністю поступок, за якими з'являвся шанс на реорганізацію армії та продовження боротьби. На засіданні місії було вирішено змінити текст декларації відповідно до польських вимог²².

Не маючи достатніх урядових повноважень на те, пам'ятаючи історію попередніх українських місій, А.Лівицький вирішив проконсультуватися з урядом і 27 листопада 1919 р. виїхав в Україну. По дорозі він мав зустріч із членом Директорії Ф.Швецем. Після обговорення проблеми останній висловився за подання декларації, яка влаштувала б польську сторону. У Тернополі А.Лівицький мав консультації з А.Степаненком, П.Христюком, М.Ковалевським, котрі вважали, що інтереси моменту вимагають підписання декларації²³. Нарешті повернувшись до Варшави, А.Лівицький 2 грудня скликав нараду з провідних політичних і державних діячів УНР, які на той час перебували в Польщі (Б.Гомзин, О.Ковалевський, Ю.Коллард, Л.Старицька-Черняхівська, В.Старосольський, С.Русова, С.Шемет та інші, усього до 30 осіб), щоб і з ними ще раз обговорити поточну ситуацію. Більшість учасників зібрання висловилися за необхідність продовжити діалог із поляками²⁴.

Того ж дня голова української дипломатичної місії А.Лівицький подав польській стороні декларацію, яка визначала західний кордон УНР від Чорного моря вздовж р. Дністер, а від Дністра між Польщею та Україною вздовж р. Збруч, і далі через Північно-Західну Волинь. Остаточна лінія українсько-польського кордону мала залежати від ухвали Паризької мирної конференції. Українська сторона забезпечувала поляків на своїй території такими національно-культурними правами, які мали отримати українці на польських теренах. У порозумінні з українцями-галичанами польський уряд мав вирішити, яку форму правління застосувати на Східній Галичині. Влада УНР гарантувала, що справедливе вирішення земельного питання буде здійснене Всеукраїнськими установчими зборами. У другій частині декларації офіційно прохалося про визнання незалежності Української

²¹ *Pisuliński J.* Nie tylko Petlura... – S.174.

²² Архів Української Народної Республіки: Міністерство закордонних справ: Дипломатичні документи від Версальського до Ризького мирних договорів (1919–1921). – С.562–563.

²³ Там само. – С.561.

²⁴ *Мазена І.* Україна в огні і бурі революції 1917–1921. – Т.2. – С.195–196.

Народної Республiки з наступним укладенням iз нею вiйськових i торговельних конвенцiй та йшлося про негайне вiдкриття транзиту з третiх держав через Польщу колишнiх полонених-українцiв, грошей i вiйськового майна. Також наголошувалося на потребi надання вiйськової допомоги, вiршення долi українцiв, iнтернованих та ув'язнених у Польщi²⁵.

Зрозумiло, що, як би не пiдстраховував себе консультацiями з українськими полiтиками А.Лiвицький, така декларацiя не могла не мати негативного розголосу. Першими її опротестували галицькi представники в дипломатичнiй мiсiї – вони вiдмовилися ставити свої пiдписи пiд текстом документа й демонстративно вийшли з її складу. Знайшлися критики декларацiї й серед наддiнпрянцiв, опонентiв С.Петлюри. Серед них перед вели М.Грушевський i В.Винниченко. Утiм голова Директорiї УНР, перед яким стояла дилема втратити все, або, пожертвувавши частину, продовжити боротьбу, прибув 7 грудня 1919 р. до Варшави й пiдтвердив чиннiсть декларацiї вiд 2 грудня.

9 грудня 1919 р. вiдбулася зустрiч С.Петлюри з Ю.Пiлсудським. У результатi українська сторона отримала принципову згоду на формування на територiї Польщi з українських полонених «вiйськової певної частини»²⁶. Фактично декларацiя вiд 2 грудня врятувала український провiд вiд повної катастрофи. Дещо згодом, наприкинцi березня 1920 р., А.Лiвицький писав:

«Спираючись на декларацiю 2-го грудня, уряд наш змiг знайти на територiї Польщi не тiльки мiсце, куди вiдступили рештки української армiї i евакуйованi державнi установи, але також i базу, на якiй, пiсля попереднiх, не зовсiм добре переведених, заходiв, – зараз вiдбувається вже в пологодженому напрямковi i по певному плановi органiзацiя нових вiйськових сил України. Не можна також замовчати i легковажити того, що Польща зараз являється єдиною дорогою для зносин України iз рештою свiту, i що здебiльшого через Польщу зноситься наш уряд з своїми мiсiями за кордоном»²⁷.

Безумовно, А.Лiвицький вiдiграв важливу роль у проведеннi українсько-польських переговорiв, але головна вiдповiдальнiсть лягала на С.Петлюру. Вiн був переконаний, що найбiльша загроза Україні виходила не вiд Польщi, а вiд бiльшовикiв. С.Петлюра був одним iз перших, хто зрозумiв масштаб бiльшовицької небезпеки для Європи. 21 сiчня 1920 р. в листi до нового очiльника української дипломатичної мiсiї на Паризькiй мирнiй конференцiї М.Тишкевича вiн застерiгав, що бiльшовики за першої ж можливостi не лише порохуються з поляками, а й «перекинуться далi на Захiд». При цьому «Галичина може бути обрана ними як дорога, через яку вони будуть iти на Захiд, при чiм вони поpróbують явитися в Галичинi в ролi спасителiв од польського ярма». Парадоксально, але прагнучi прихильностi Антанти, С.Петлюра досить скептично оцiнював її схiдну полiтику як хаотичну й «дальтонiчну». Вiн писав своєму адресатовi, що спроби Антанти вiдгородитися вiд бiльшовицької Росiї «санiтарним кордоном» iз Польщi, Румунiї, Чехословаччини та Югославiї – примарнi. Наголошував, що «лише Україна зможе бiльшовицькi плани переплутати, але для цього їй треба мати вiйськову свою силу»²⁸.

²⁵ Ukraine and Poland in Documents 1918–1922. – Vol.I. – New York, 1983. – P.435–437.

²⁶ Симон Петлюра. Статтi, листи, документи. – Т.IV. – К., 2006. – С.363.

²⁷ Архiв Української Народної Республiки: Мiнiстерство закордонних справ: Дипломатичнi документи вiд Версальського до Ризького мирних договорiв (1919–1921). – С.575.

²⁸ *Гентош Л.* Листи Симона Петлюри до графа Михайла Тишкевича // Україна модерна. – Ч.1. – Л., 1996. – С.167–169.

Очевидно, зі свого пункту бачення голова Директорії УНР мав рацію. Паризька мирна конференція була асамблеєю переможців, на яку не допустили переможених. Її центральним завданням була підготовка договорів із країнами Четверного союзу. Усі найважливіші питання вирішували президент Франції Ж.Клемансо, прем'єр-міністр Великобританії Д. Ллойд Джордж і президент США В.Вільсон. Однак кожен із них мав власні інтереси, котрі далеко не завжди узгоджувалися: «Американці підозрювали британців і французів у імперіалістичних задумах. Британці підозрювали французів у наполеонівських тенденціях. І британці, і французи сумнівалися в щирості американської прихильності»²⁹. Для Франції головне завдання полягало в якомога більшому послабленні Німеччини, поверненні територій, втрачених після поразки у франко-прусській війні 1870–1871 рр. Великобританія не хотіла надмірного посилення Франції й розчленування Німеччини. Американська дипломатія прагнула покарання німців за розв'язання світової війни, але одночасно побоювалася, що розвиток соціалістичного революційного руху може знищити як автократичний мілітаризм, так і ліберальний капіталізм³⁰.

За Версальським мирним договором, підписаним 28 червня 1919 р., Німеччина зберегла цілісність, але втратила 1/8 своїх довоєнних територій і всі колонії. Вона повинна була радикально скоротити збройні сили та виплатити величезні репарації. Ідеї й положення цього документа мали сильний вплив на всі інші рішення конференції. Так, було анульовано Брестський мирний договір, що також зачіпало інтереси УНР. Як уже йшлося вище, у планах Антанти Україні самостійного місця не відводилося.

10 вересня 1919 р. у Сен-Жермені було підписано мирний договір між Антантою й Австрією, яким зафіксовано розпад Австро-Угорської імперії. Непослідовність східної політики союзників у цьому акті була очевидною. Зокрема Антанта хоч і передала Східну Галичину під тимчасовий контроль Польщі, визнавалася сувереном Галичини й мала розробити статут її автономії. Та після підписання Сен-Жерменського миру східногалицька тема на деякий час утратила для Антанти актуальність. Статут автономії краю було схвалено Найвищою радою Паризької мирної конференції лише 21 листопада 1919 р. Це рішення викликало протести в Польщі, що зрештою призвело 22 грудня до призупинення дії статуту Найвищою радою на невизначений час. Автономію у Східній Галичині так і не було запроваджено³¹.

Хоча лідери Антанти створили Лігу Націй та наголошували на принципі права націй на самовизначення, однак застосовували його дуже вибірково (зокрема на українців це не поширилося). Отже в С.Петлюри були причини для скепсису. Критично оцінював сформований після Першої світової війни міжнародний порядок і Ю.Пілухський, особливо ті моменти, що стосувалися Центрально-Східної Європи. Адже Польща залишилася затиснутою між Росією й Німеччиною, що створювало для неї потенційну небезпеку³². Певним запобіжником від неї могло бути збереження Української Народної Республіки.

Отримавши від української сторони бажаний результат (кордон по Збручу), польська дипломатія загальмувала наступні переговори. Пауза була потрібна для вироблення лінії зовнішньої політики Варшави стосовно радянської Росії. Ініціатива перейшла від дипломатів до військових. 6 січня 1920 р. в Рівному за участі

²⁹ Дейвіс Н. Європа: Історія. – К., 2006. – С.955.

³⁰ Wędrowski J.R. Stany Zjednoczone wobec konfliktów na wschodzie Europy 1917–1922. – Warszawa, 2017. – S.89.

³¹ Кучабський В. Західна Україна у боротьбі з Польщею та більшовизмом у 1918–1923 рр. – Л., 2015. – С.397–399.

³² Корольов Г. Федеративні проекти в Центрально-Східній Європі: від ідеологічних утопій до реальної політики (1815–1921 рр.). – К., 2019. – С.225.

очiльника Польщi вiдбулася нарада командування Волинського фронту, на якiй обговорювалося питання послаблення Росiї, визнання новопосталих прибалтiйських держав та України. Особлива увага зверталася на необхіднiсть агiтацiї за незалежнiсть України та утворення польсько-українського союзу³³.

У лютому генштаб польських вiйськ розробив i надiслав прем'єр-мiнiстровi Л.Скульському рапорт, в якому виклав власне бачення переговорiв iз радянською Росiєю. Виходячи з розумiння вiйськових, для зменшення загрози вiд цiєї краiни її треба було розчленувати на якомога бiльшу кiлькiсть незалежних держав, у тому числi виокремити з неї й Україну³⁴.

Повернення до перерваних у груднi 1919 р. українсько-польських перемовин припало на кiнець лютого – початок березня 1920 р. Це було тiсно пов'язане з польсько-радянськими справами. 28 сiчня 1920 р. бiльшовицька Росiя звернулася до уряду Польщi з пропозицiєю розпочати мирнi переговори. 23–24 лютого вiдбулося засiдання сеймової комiсії закордонних справ, присвячене виробленню вiдповiдних тез, причому стратегiчною цiллю контактiв мало стати повернення кордонiв 1772 р. 8 березня на засiданнi польського уряду щодо вiдповiдi на чергову мирну ноту наркома закордонних справ РСФРР Г.Чичерiна, було ухвалено основнi засади перемовин iз радянською стороною. Вiдносно України вiрiшили «пiдтримувати т. зв. український постулат, тобто вимогу створення самостiйної Української держави». При цьому Варшава визначала захiдний кордон України по рiчках Збруч i Стир, але не брала на себе зобов'язань вiрiшувати питання схiдних меж, котрi встановлювалися б згiдно з окремими українсько-росiйськими домовленостями³⁵. Виходячи саме з таких умов, Л.Скульський оголосив про намiр пiдписати в найближчому часi договiр з українським урядом³⁶.

На початку березня 1920 р. голову дипломатичної мiсії УНР А.Лiвицького прийняв Ю.Пiлсудський. За даними преси, на цiй зустрiчi було схвалено рiшення офiцiйно поновити польсько-українськi переговори, якi й розпочалися 11 березня³⁷. Тодi ж, спираючись на ухвалу комiсії закордонних справ, бюро пiдготовчих робiт до мирної конференцiї з радянською Росiєю при МЗС Польщi пiдготувало основнi положення польсько-українського союзу. Варшава була готова допомогти вiдбудувати Українську державу на чолi з головним отаманом С.Петлюрою за р. Збруч, визнати її незалежнiсть, пiдписати торгiвельну конвенцiю, але за умов залагодження проблеми кордону на Волини³⁸.

У цей перiод польська дипломатiя намагалася заручитися пiдтримкою Антанти в переговорах iз бiльшовиками³⁹. 13 березня 1920 р. мiнiстр закордонних справ С.Патек вручив попереднi мирнi пропозицiї послам Великобританiї,

³³ Sąsiedzi wobec wojny 1920 roku: Wybór dokumentów. – Londyn, 1990. – S.159–160.

³⁴ Wyszczelski L. Kijów 1920. – Warszawa, 1999. – S.300–303.

³⁵ Документи и материалы по истории советско-польских отношений. – Т.2. – Москва, 1964. – С.569.

³⁶ Там же. – С.570.

³⁷ Pisuliński J. Nie tylko Petlura... – S.211.

³⁸ На початку березня вiддiл вiйськової розвiдки («двуйка») Волинського фронту пiдготував iнформацiйний полiтичний огляд, в якому, зокрема, зазначалося, що «польський уряд збирається пiдтримати нацiональний український рух, щоб створити незалежну Українську державу, тим самим значно послабити Росiю, вiдбираючи землi, найбагатшi на збiгжжя i природнi ресурси». Окрiм виснаження Росiї йшлося i про «залучення України пiд польський вплив та забезпечення тим самим експансiї Польщi на схiд як iз погляду економiчного, для створення собi ринку збуту, так i з полiтичного» (див.: *Garlicki A. Polityka wschodnia obozu belwederskiego // Przegląd Historyczny. – Zesz.3. – 1978. – S.460–462; коментар див.: Nowak A. Polska i trzy Rosje... – S.561–562*).

³⁹ Waszkiewicz Z. Anglia – Francja – Stolica Apostolska wobec wojny polsko-sowieckiej 1920 roku. – Włocławek, 1997. – S.65–66.

Франції, США та Італії, реакція на які була не на користь Польщі. Рада послів, котра 1920 р. перебрала на себе функції Найвищої ради Паризької мирної конференції, не підтримала вимоги, пред'явлені Москві, а саме визнати всі новопосталі держави на теренах колишньої Російської імперії, які мають фактичний уряд, та відмовитися від територій, що дісталися Росії внаслідок поділів Речі Посполитої для наступного вирішення долі цих земель згідно з народним волевиявленням, але під польським контролем⁴⁰. Після поразки генерала А.Денікіна та набуття чинності Версальським мирним договором країни Антанти почали переглядати своє ставлення щодо Росії. Особливо наполягав на цьому прем'єр-міністр Великобританії Д. Ллойд Джордж, який виступив у лютому 1920 р. з ініціативою припинення збройної боротьби проти радянської влади. Новий президент Франції П.Дешанель не був такою харизматичною постаттю, як Ж.Клемансо, і не залишив помітного сліду у зовнішній політиці. У жовтні 1920 р. він подав у відставку. Президент США В.Вільсон, пріоритетом для котрого було створення Ліги Націй, у 1919 р. отримав Нобелівську премію миру, однак важко хворів і фактично в 1920 р. не займався активною політикою. Парадоксально, але сенат США не ратифікував Версальський мирний договір, а сама ця країна не стала членом Ліги Націй.

Традиційно збереження територіальної цілісності Росії як союзниці у світовій війні теж було одним із важливих постулатів західної дипломатії. Ці обставини ще більше погіршували ситуацію для керівництва УНР, робили його заручником польської дипломатії. Нерівноправність української та польської сторін була очевидною. Ю.Піلسудський віддавав українцям роль помічника, на хребет якого передбачалося звалити тягар ситуації. Природно, що він, хоч і мав певні сентименти до України, керувався насамперед національними інтересами, які вимагали послаблення Росії. Проте його становище теж не було простим. Керівник Польщі не міг ігнорувати позицію Антанти, з одного боку, а з іншого – мав жорстку опозицію усередині власної країни, передусім із боку від націонал-демократів, котрі вважали шкідливими будь-які контакти з українцями. Не простим було і становище С.Петлюри, але він твердо вірив у правильність шляху на зближення з Польщею. У листі до військового міністра В.Сальського 30 березня 1920 р. голова Директорії писав:

«Мені не раз доводилось говорити з Вами на тему польсько-українського порозуміння. Це той етап, через який ми повинні перейти. Але цього мало, і це ще в моїх очах не є аргумент рішучий мотивівку потреби цього порозуміння. Ми – Польща і Україна – повинні досягти цього порозуміння, щоб перед Москвою устояти. Посилання на історію польсько-українських непорозумінь в минулому для сучасного реального політика не є аргумент. Нові відносини вимагають і з боку польського корективів до минулої політики, і життєвий інтерес Польщі примушує її мати самостійну Україну. Ті українські діячі, що штовхають нас в обійми російської федерації, – є люди без перспективи державної, не вміють вони піднятися вище інтересів та болів сьогоденного дня і через це вони кепські політики, а робота їх шкідлива для України»⁴¹.

Знову ж таки найскладнішим пунктом початку переговорів стало питання кордонів: після одержання згоди на лінію по Збручу польська сторона основний

⁴⁰ Wandycz P. France and Her Eastern Allies, 1919–1925: French-Czechoslovak-Polish Relations from the Paris Peace Conference to Locarno. – Minneapolis, 1962. – P.143–144.

⁴¹ Цит. за: Доценко О. Літопис Української революції: Матеріали і документи до історії Української революції. – Т.2, кн. 4 і 5. – Л., 1923. – С.260.

наголос зробила на розмежуванні у Західній Волині (Варшава претендувала спочатку на шість, а потім і на сім повітів), що гальмувало підписання договору. Різні тлумачення у сторін були й щодо визнання незалежності України. Тому перемовини розтяглися на півтора місяці. І в окремі моменти здавалося, що вони закінчатимуться безрезультатно. 10 квітня 1920 р. відбулося четверте засідання українсько-польської комісії, на якому детально, стаття за статтею, було розглянуто майбутній договір, але з пункту 2 про кордони так і не вдалося домовитися. 12 квітня А.Лівицький у листі до І.Мазепи повідомляв:

«Представники польського міністерства закордонних справ заявили нам в ультимативній формі, що вони вимагають, аби кордони між Україною і Польщею пройшли поза залізницею Радзивилів – Здолбунів – Рівне – Сарни, яка має одійти до Польщі. Це домагання було зроблено в зневажливій для нашої національної гідності формі... [Я] Додавив, що такий проєкт кордонів ми рішуче одкидаємо зараз, не чекаючи понеділка. Ми розійшлися для того, щоби в найближчих днях брати паспорти і їхати на Україну. Після того відбулися деякі побачення, і знову мається надія на розумне закінчення переговорів. На нашому боці є шерег людей, які нас підтримують»⁴².

Політичну конвенцію було підписано 22 квітня 1920 р. у варшавському Бельведерському палаці о 1-й год. 40 хв. Вона складалася з дев'яти пунктів, першим з яких Польща визнавала «Директорію незалежної Української Народної Республіки на чолі з головним отаманом С.Петлюрою за верховну владу УНР». У пункті 2, що визначав лінію кордонів, було зроблено важливе уточнення: «Щодо повітів Рівненського, Дубенського й частини Кременецького, які зараз відходять до Речіпосполитої Польської, то пізніше має наступити стисліше порозуміння. Докладне окреслення кордонної лінії повинно бути переведено спеціальною українсько-польською комісією, складеною з відповідних фахівців»⁴³.

Польський уряд брав на себе зобов'язання не укладати жодних угод із третіми країнами, спрямованими проти України. Напередодні, 21 квітня, із Північного фронту до Варшави прибув Ю.Пiлсудський і мав ключову розмову з С.Петлюрою, яка розтяглася на шість годин⁴⁴. Зміст її обертався навколо протиборства з більшовиками. Для Польщі політична угода з УНР стала шляхом до укладення військової конвенції, підписаної 24 квітня. Згідно з її умовами, на території Правобережної України відбувалися спільні військові дії під верховним командуванням польського генштабу, який мав право використовувати українські формування відповідно до власних оперативних планів. Уряд УНР натомість узяв на себе зобов'язання забезпечувати польські війська продовольством⁴⁵.

25 квітня 1920 р. о 3-й год. 20 хв. під гаслом «За нашу й вашу свободу!» 3-тя польська армія розпочала наступ на Житомир. Опівдні наступного дня місто було

⁴² Михайлова О. Листи Андрія Лівицького про польсько-українські переговори у Варшаві, кінець 1919 р. – квітень 1920 р. // *Студії з історії Української революції 1917–1921: На пошану Руслана Яковича Пирого.* – К., 2011. – С.251–252.

⁴³ Цит. за: Доценко О. Літопис Української революції: Матеріали і документи до історії Української революції. – Т.2, кн.5. – С.270–271.

⁴⁴ Не можна не погодитися з думкою К.Бадзяка про те, що головною метою переговорів між Ю.Пiлсудським і С.Петлюрою того дня було укладення військової конвенції в найкоротший термін і винятково на польських умовах. Навряд чи вони обговорювали текст політичної конвенції, адже Ю.Пiлсудський не був на це вповноважений. Представників УНР «приперла до муру» інформація про близький наступ польських армій на Україну (див.: *Badziak K. W oczekiwaniu na przełom: Na drodze od odrodzenia do załamania państwa polskiego: listopad 1918 – czerwiec 1920.* – Łódź, 2004. – S.532).

⁴⁵ *Ukraine and Poland in Documents 1918–1922.* – Vol.II. – P.41–45.

взяте. У наступі брали участь дві українських дивізії. Одна з них під командуванням О.Удовиченка 27 квітня оволоділа Могилевом. 6 травня об'єднані війська ввійшли до Києва. Далі наступ практично припинився. А у червні розгорнувся успішний контрнаступ Червоної армії.

Постає цікаве питання, якою була б Україна в разі українсько-польської перемоги над більшовиками? Навколо статті з Варшавського договору й досі ведуться дискусії. З одного боку, дослідники вважають, що згідно з її формулюванням Лівобережна Україна не повинна була ввійти до складу УНР⁴⁶. З іншого боку, існує переконання в тому, що за поразки українських військ на Лівобережжі та півдні або неможливості на той час оволодіння цими регіонами, саме Правобережжя стало б осередком національної державності⁴⁷. Останнє твердження більше відповідає дійсності⁴⁸. Українська сторона сподівалася отримати від Польщі все необхідне для укомплектування армії, котра була б спроможна вести наступальні дії й на Лівобережжі. Більше того, С.Петлюра розраховував на антибільшовицький селянський повстанський рух, як і на те, що українській армії з часом удасться настільки зміцнитися, щоб мати силу переглянути територіальні умови Варшавського договору⁴⁹. Навіть у листопаді 1920 р., готуючись до загального відступу, уряд УНР сподівався знайти притулок на Волині, яку вважав «тимчасово окупованою польськими військами»⁵⁰.

Підписавши 22 та 24 квітня 1920 р. договір, що складався, відповідно, із політичної та військової конвенцій, українська сторона отримала не тільки визнання незалежності УНР, але й військову підтримку Польщі в боротьбі з радянською Росією. Важливою складовою переговорного процесу треба визнати допомогу Варшави у збереженні та комплектації боєздатних частин Дієвої армії. Польща надала місце для розташування однієї дивізії в Ланцуті, а згодом у Бресті, і погодилася на формування іншої дивізії в Кам'янці-Подільському. Цим підрозділам надавалася допомога озброєнням, боєприпасами, амуніцією.

Проте слід визнати, що потенціал договірного процесу до початку спільного походу на Київ не було ефективно використано. Передусім змарновано час для роз'яснювальної роботи серед населення про бажання Польщі підтримувати Україну в боротьбі з більшовиками. Зволікання в питанні дозволу українцям відкривати в березні – квітні 1920 р. інформаційно-реєстраційних бюро стало причиною неготовності українського населення до приходу польських військ (більше того, воно було вже налаштоване проти через брутальну поведінку поляків на

⁴⁶ *Каменецький І.* УНР і українська загранична політика між двома світовими війнами // Український історик. – 1993. – Т.30. – С.79.

⁴⁷ *Матвієнко В.М.* Українська дипломатія 1917–1921 років: на теренах постімперської Росії. – С.261. З іншого боку, наближений до С.Петлюри учасник делегації на Паризькій мирній конференції 1919 р. О.Шульгін уважав, що українська сторона отримала певну компенсацію за втрату своїх земель у вигляді відмови Польщі від ідеї кордонів 1772 р.: «Договір 1920 р. абсолютно не окреслював східних кордонів України, які мали бути встановлені внаслідок війни, що Польща і Україна вели тоді супроти Москви» (див.: *Шульгін О.* Без території: Ідеологія та чин уряду УНР на чужині. – Париж, 1934. – С.24–25).

⁴⁸ Цю думку підтверджують також слова С.Петлюри, записані С.Чикаленком 12 травня 1920 р.: «[...] границя з Польщею приблизно має піти від Дністра по Збручеві, а потім по Стирі і по Приг'яті до Дніпра; Польща за те визнає самостійну українську державу в її етнографічних межах на сході, і військовою силою і технічною допомогою допоможе українському урядові виперти більшовиків за Дніпро. Тобто [Польща] в межах 1772 р., а далі вже самі українці мають, коли зможуть, очистити Лівобережжя від більшовиків» (див.: *Чикаленко С.* Шоденник, 1919–1920. – К.; Нью-Йорк, 2005. – С.296).

⁴⁹ Навіть сам Ю.Піلسудський в одній із розмов з А.Лівицьким прямо сказав, що він свідомий того, що за якийсь час уряд УНР перегляне Варшавський договір і почне вимагати прилучення Галичини до України, назвавши такі вимоги справедливими (див.: Піلسудський і Україна // Українське слово (Париж). – 1963. – 21 липня).

⁵⁰ Центральний державний архів вищих органів влади та управління України. – Ф.1065. – Оп.2. – Спр.9. – Арк.75.

мiсцях), а затягування з вiдкриттям цих бюро у травнi та червнi призвело до фактичного зриву широкомасштабної мобiлiзацiї.

Як уважають сучаснi вiтчизнянi iсторики, українсько-польський союз вiд самого початку видавався малопродуктивним. Про деякi причини цього мовилося вище. Значним чином це був персональний альянс очiльникiв двох держав, Ю.Пiлсудського та С.Петлюри, що спирався на їх особистi стосунки та домовленостi. Вони так i не змогли переконати в його доцiльностi своїх свiвiтчизникiв.

Варшавський договiр мав велику кiлькiсть опонентiв, насамперед серед українцiв, як також i полякiв. Вiн готувався таємно, у вузькому оточеннi двох лiдерiв, та згодом навiть отримав альтернативну назву угоди Пiлсудського – Петлюри. Проти договору висловилися значна частина української полiтичної демократiї⁵¹. Незадоволення ним насамперед охопило Схiдну Галичину, оскiльки було знехтувано її боротьбу за державнiсть. М.Грушевський, В.Винниченко, I.Мазепа, М.Шаповал, С.Шелухiн виступили проти С.Петлюри. Так, колишнiй очiльник Центральної Ради у статтi «Мiж Москвою й Варшавою» називав союз С.Петлюри з Ю.Пiлсудським «злочинним фактом», «ганебною полiтикою», а самого голову Директорiї УНР порiвнював iз гетьманом П.Тетерею⁵². Аналогiчними були оцiнки В.Винниченка, котрий уважав С.Петлюру «зрадником українських iнтересiв». У брошурi «Українська державнiсть» (1920 р.) вiн дав владi УНР убивчi характеристики: «Хто стоїть за перемогу контрреволюцiї, хто мобiлізує i органiзує де-небудь сили для боротьби з радянською Україною, з соцiалiстичною революцiєю – той є зрадник своєї нацiї, той є ворог української державностi, той є злочинець супроти свого народу»⁵³. Подiбним чином висловлювався й М.Шаповал, який очолював Український громадський комiтет у Празi⁵⁴.

Договiр не обговорювався в польському парламентi й, вiдповiдно, нiколи не був ратифiкований. Це пов'язано з тим, що полiтичнi опоненти Ю.Пiлсудського – нацiонал-демократи на чолi з Р.Дмовським – тяжiли до укладення миру з радянською Росiєю та подiлу разом iз нею «схiдних земель». На знак протесту проти пiдписання Варшавського договiру знаний ендек С.Грiбський склав iз себе повноваження голови комiсiї закордонних справ сейму. Були ще й польськi комунiсти, котрi вели в робiтничому та вiйськовому середовищах антивоєнну пропаганду. Вiйськову свiвпрацю з українцями не пiдтримували поляки на Галичинi.

Проти воєнного конфлiкту Польщi з радянською Росiєю був уряд Великобританiї. Прем'єр-мiнiстр Д. Ллойд Джордж був розчарований поразкою генерала А.Денiкiна, чия армiя пiвтора роки англiйцi забезпечували всiм необхідним. Це марнотратство в умовах повоєнної економiчної кризи било по авторитету уряду. Коли на початку 1920 р. Лондон вiдвідав мiнiстр закордонних справ Польщi С.Патек очiльник британського кабiнету недвозначно вiдмежувався вiд польсько-радянського конфлiкту та застерiг вiд просування польських вiйськ за межi власних етнiчних територiй⁵⁵.

⁵¹ Див.: Бруський Я. Порозумiння та союз з Польщею в оцiнках українських полiтичних елiт (1918–1920 рр.) // Працi Українсько-Польської комiсiї дослiдження взаємин 1917–1921 рр. – Т.1. – К., 2019. – С.23–48.

⁵² Грушевський М. Твори у 50 томах. – Т.4. – Кн.П: Серiя «Суспiльно-полiтичнi твори (листопад 1918 р. – жовтень 1926 р.)». – Л., 2013. – С.97.

⁵³ Винниченко В. Українська державнiсть. – Вiдень; К., 1920. – С.29.

⁵⁴ Шаповал М.Ю. Свiтова революцiя, Росiя i Україна // Борiтеся – поборете! (Вiдень). – 1920. – №3. – С.1–44.

⁵⁵ Див.: Прушинський М. Драма Пiлсудського: Вiйна 1920. – К., 1997. – С.83.

***

Отже спільна українсько-польська акція не стала консолідуючим національним чинником ані в Україні, ані в Польщі⁵⁶. Очевидно, Варшавський договір не був побудований на бажанні принизити Україну. Як більшість міжнародних актів, він став прикладом спроби поєднання обопільних інтересів, при цьому слабша сторона платила сильніший значними поступками за допомогу й підтримку.

Про це пишуть більшість сучасних вітчизняних істориків, які займаються українсько-польськими стосунками періоду 1917–1921 рр. Вони вважають, що союз запізнився принаймні на рік і вже не зміг протистояти зміцнілій більшовицькій Росії⁵⁷. Однак їхні оцінки Варшавського договору позбавлені однозначності та спрощеного негативізму, автори звертають увагу на еволюцію українсько-польських стосунків, наголошують на тому, що союз дозволив продовжити боротьбу за національну державність до кінця 1921 р., а згодом Польща стала притулком для великої української політичної та військової еміграції. Сьогодні цей епізод спільної історії безумовно впливає на процеси формування історичної пам'яті як українців, так і поляків. Для нас він має ще одне принципове значення, даючи матеріал для роздумів на тему: чому полякам удалося на той момент відстояти власну державність, а українцям – ні? А перед нашими західними сусідами ставить запитання: чи все було зроблено правильно в українсько-польських стосунках, беручи до уваги крах польської держави в 1939 р.?

REFERENCES

1. Badziak, K. (2004). *W oczekiwaniu na przelot: Na drodze od odrodzenia do załamania państwa polskiego: listopad 1918 – czerwiec 1920*. Łódź. [in Polish].
2. Bruski, J.J. (2000). *Petlurowcy: Centrum Państwowe Ukraińskiej Republiki Ludowej na wychodźstwie (1919–1924)*. Kraków. [in Polish].
3. Bruski, Ya.Ya. (2019). Porozumienia ta sojuz z Polshcheiu v otsinkakh ukraïnskykh politychnykh elit (1918–1920 rr.). *Pratsi Ukraïnsko-polskoi komisii doslidzhennia vziaymyn 1917–1921 rr.*, 1, 23–48. [in Ukrainian].
4. Chykalenko, Ye. (2005). *Shchodennyk, 1919–1920*. Kyiv; Niu-York. [in Ukrainian].
5. Datskiv, I.B. (2009). *Dyplomatia ukraïnskykh derzhavnykh utvoren u zakhysti natsionalnykh interesiv, 1917–1923 rr*. Ternopil. [in Ukrainian].
6. Deivis, N. (2006). *Yevropa. Istoriia*. Kyiv. [in Ukrainian].
7. Garlicki, A. (1978). Polityka wschodnia obozu belwederskiego. *Przegląd Historyczny*, 3, 460–462. [in Polish].
8. Hentosh, L. (1996). Lysty Symona Petliury do hraba Mykhaila Tyshkevycha. *Ukraina moderna*, 1, 167–169. [in Ukrainian].
9. Hetmanchuk, M.P. (1998). *Ukraïnske pytannia v radiansko-polskykh vidnosynakh 1920–1939 rr*. Lviv. [in Ukrainian].
10. Hud, B., Holubko, V. (1997). *Nelehka doroha do porozuminnia: Do pytannia henezy ukraïnsko-polskoho viiskovo-politychnoho spivrobotnytstva 1917–1921 rr*. Lviv. [in Ukrainian].
11. Hunczak, T. (Ed.). (1983). *Poland and Ukraine in Documents 1918–1922*. New York.
12. Kamenetskyi, I. (1993). UNR i ukraïnska zahranychna polityka mizh dvoma svitovymi viinamy. *Ukraïnskyi istoryk*, 30, 79–82. [in Ukrainian].
13. Karpus, Z., Rezmer, W., Wiszka, E. (1997). *Polska i Ukraina: Sojusz 1920 roku i jego następstwa*. Torun. [in Polish].
14. Karpus, Z. (2016). *Arkhiv Ukraïnskoi Narodnoi Respubliki: Ministerstvo zakordonykh sprav: Dyplomatychni dokumenty vid Versalskoho do Ryzkoho myrnykh dohovoriv (1919–1921)*. Kyiv. [in Ukrainian].
15. Kornat, M. Sim rokiv: Heopolitychna revoliutsiia v Tsentralno-Skhidnii Yevropi (1914–1921 rr.). *Revoliutsiia, derzhavnist, natsiia: Ukraina na shliakhu samostverzhennia (1917–1921 rr.): Materialy mizhnarodnoi naukovoi konferentsii (Kyiv, 1–2 chervnia 2017 r.)*, 70–82. Kyiv; Chernihiv. [in Ukrainian].
16. Korolov, H. (2019). *Federatyvni proekty v Tsentralno-Skhidnii Yevropi: vid ideolohichnykh utopii do realnoi polityky (1815–1921 rr.)*. Kyiv. [in Ukrainian].
17. Kravitskyi, O. (1998). *Skhidna Halychyna i Polshcha v 1918–1923 rr.: problemy vziaymovidnosyn*. Kyiv. [in Ukrainian].
18. Kshonstek, T. (Ed.) (2010). *Polshcha ta Ukraina v borotbi za nezalezhnist 1918–1920*. [in Ukrainian].
19. Lisevych, I. (2002). *U vidblysku polskykh bahnetiv: Zhyttia Kyieva pid chas perebuvannia v nomu polskykh viisk (traven – cherven 1920 r.)*. Kyiv. [in Ukrainian].
20. Lytvyn, M. (1998). *Ukraïnsko-polska viina 1918–1919 rr*. Lviv. [in Ukrainian].
21. Lytvyn, S. (2004). *Sud istorii: Symon Petliura i petliuriana*. Kyiv. [in Ukrainian].
22. Matviienko, V.M. (2002). *Ukraïnska dyplomatia 1917–1921 rokiv: na terenakh postimperskoi Rosii*. Kyiv. [in Ukrainian].
23. Mazepa, I. (2003). *Ukraina v ohni i buri revoliutsii 1917–1921*. Kyiv. [in Ukrainian].
24. Mykhailova, O. Lysty Andriia Livytskoho pro polsko-ukraïnski perehovory u Varshavi, kinets 1919 r. – kviten 1920 r. *Studii z istorii ukraïnskoi revoliutsii 1917–1921: na poshanu R.Ya.Pyroha*, 251–252. Kyiv. [in Ukrainian].

⁵⁶ Див.: Нариси з історії дипломатії України. – К., 2001. – С.385–387.

⁵⁷ Див.: Віднянський С. Варшавський договір 1920 року в оцінці сучасної української історіографії. – С.99.

25. Nowak, A. (2001). *Polska i trzy Rosje: Studium polityki wschodniej Józefa Piłsudskiego (do kwietnia 1920 roku)*. Warszawa. [in Polish].
26. Pisuliński, J. (2004). *Nie tylko Petlura: Kwestia ukraińska w polskiej polityce zagranicznej w latach 1918–1923*. Wrocław. [in Polish].
27. Prushynskiy, M. (1997). *Drama Piłsudskoho: Viina 1920*. Kyiv. [in Ukrainian].
28. Serhiichuk, V. (2004). *Symon Petliura*. Kyiv. [in Ukrainian].
29. Shulhin, O. (1934). *Bez terytorii: Ideolohiia ta chyn Uriadu UNR na chuzhyni*. Paryzh. [in Ukrainian].
30. Soldatenko, V. (2007). *Vynnychenko i Petliura: politychni portrety revoliutsiinoi doby*. Kyiv. [in Ukrainian].
31. Suleja, W. (1995). *Józef Piłsudski*. Wrocław; Warszawa; Kraków. [in Polish].
32. Verstiuk, V. (ker. avt. kol.) (2012). *Narysy istorii Ukrainsoi revoliutsii 1917–1921 rr.*, 2. Kyiv. [in Ukrainian].
33. Verstiuk, V. (Ed.). *Dyrektoriiia, Rada Narodnykh Ministriv Ukrainsoi Narodoi Respubliky: Lystopad 1918 – lystopad 1920 rr.: Dokumenty i materialy*, 1. Kyiv. [in Ukrainian].
34. Vidnianskyi, S. (2017). Varshavskiy dohovor 1920 roku v otsyntsi suchasnoi ukrainsoi istoriohrafii. *Ukraina dyplomatychna: Naukovyi shcharichnyk*, 18, 91–100. Kyiv. [in Ukrainian].
35. Wandycz, P. (1962). *France and Her Eastern Allies, 1919–1925. French-Czechoslovak-Polish Relations from the Paris Peace Conference to Locarno*. Minneapolis.
36. Waszkiewicz, Z. (1997). *Anglia – Francja – Stolica Apostolska wobec wojny polsko-sowieckiej 1920 roku*. Włocławek. [in Polish].
37. Wyszczelski, L. (1999). *Kijów 1920*. Warszawa. [in Polish].
38. Wyszczelski, L. (2011). *Wojna o kresy wschodnie, 1918–1921*. Warszawa. [in Polish].
39. Yurchenko, O. (1971). *Ukrainsko-rosiiski stosunki pislia 1917 roku v pravovomu aspekti*. Miunkhen. [in Ukrainian].
40. Zaretska, T. (2007). *Yuzef Piłsudskiy i Ukraina*. Kyiv. [in Ukrainian].
41. Zashkiltiniak, L., Krykun, M. (2002). *Istoriia Polshchi: Vid naidavnishykh chasiv do nashykh dnev*. Lviv. [in Ukrainian].

Vladyslav Verstiuk

Doctor of Historical Sciences (Dr. Hab. in History), Professor,
Head of the Department of History Ukrainian Revolution 1917–1921,
Institute of History of Ukraine NAS of Ukraine
(Kyiv, Ukraine), vverst@ukr.net
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6023-0471>

Piłsudski – Petliura Alliance in the History of the Fight for Ukrainian Statehood

Abstract. The article is dedicated to the anniversary of the Treaty of Warsaw. **The author aims** to analyze the course of drawing up Ukrainian-Polish relations during the Ukrainian Revolution of 1917–1921, transition from military confrontation to union restoration in order to repel the common enemy – Russian Bolshevism. **The research methodology** is based on common scientific methods of analysis, historicism, comparison, detailing and generalization. Comparative and structural methods have also been applied. Events of 1919–1920 are considered in the wide international context of the formation of the new Versailles political system, geopolitical reformation of Central and Eastern Europe. **Scientific novelty.** Using Ukrainian and Polish historiography, introducing a number of new archival materials into the scientific circulation, the author focuses his attention on the process of formation of Ukrainian-Polish diplomatic relations, establishing a Ukrainian diplomatic mission led by A.Livyt'skyi, arriving of the Ukrainian diplomatic mission in Warsaw in October 1919, setting up a negotiation process, discussions with Polish diplomats on defining the future Ukrainian-Polish border. Collapse of the UPR Army, transition of the Ukrainian Halychyna Army to the side of general A.Denikin as a factor in the weakening of Ukrainian positions. Strong demands of the Poles to include Eastern Halychyna and Western Volyn in Polish-Lithuanian Commonwealth. Forced recognition of the territorial losses by the Ukrainian side, stated in the mission declaration as of December 2, 1919. Reaction of the Ukrainian elite to the territorial concessions of UPR government. Role of J.Piłsudski and S.Petliura in the preparation of the treaty, completion of the negotiation process, signing the political and military conventions. Military campaign of the union armies to Kyiv. The article details the dramatic process of finding a path to mutual understanding, a path filled with compromises that ultimately led to unity in the fight against a common enemy. **The findings state** that this event was, and still is, scientifically relevant and debatable among historians. However, the estimates of the Treaty of Warsaw are devoid of ambiguity and simplistic negativism, they emphasize that the union, although not unequivocal, allowed to continue the struggle for Ukrainian independence till the end of 1921, and today it is a historic springboard for the formation of a positive vision of the Ukrainian-Polish relations.

Keywords: Treaty of Warsaw, Piłsudski, Petliura, UPR Diplomatic Mission, Second Polish Republic, Paris Peace Conference.